

חידושי הריטב"א בבא מציעא ו, ב

תניא דמסייע לך. פירוש דתקפו כהן מוציאין אותה מידו. נמצא זה פוטר ממונו בממון של כהן. פירוש כי שמא הספק יהיה עשירי, ויפטור עדרו מן המעשר בטלה זה שהוא באולי ממונו של כהן כי הוא פדיון פטר חמור. אף על פי שלא תקפו כאלו תקפו דמי. פי' דכיון דתקפו כהן מהניא ליה תפיסה הא אית ליה בגויה דררא דממונא. +א"ה, לפנינו ליתא כן בגמ'. + אלא ש"מ מוציאין אותה מידו. פי' ומשו"ה לא חשיב אלא ממונו של ישראל, ואף על גב דבספק בכור דלעיל אסור בגיזה ועבודה היינו משום חומרא דקדושה הבאה מאליה.

בבא מציעא ו, ב וטיקן 117

א"ל רב חנינא לרבה תניא דמסייע לך הספיקות נכנסין לדיר להתעשר ואי ס"ד דאי תקפו כהן אין מוציאין אותו מידו נמצא זה [[פוטר ממונו בממון של כהן כיון דאילו תקפן כהן אין מוציאין אותו מידו אע"פ שלא תקפן כאילו תקפן דמי אלא ש"מ מוציאין אותו מידו

גיטין ל, ב

תניא, אבא אלעזר בן גמלא אומר: ונחשב לכם תרומתכם, בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה גדולה ואחת תרומת מעשר, כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה, כך תרומת מעשר ניטלת באומד ובמחשבה;

שמות רבה (שנאן) פרשת שמות פרשה ב

ובמה הוא בוחנו? במרעה צאן. בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה, שנאמר: [ויבחר בדוד עבדו] ויקחהו ממכלאת צאן (שם /תהלים/ עח). מהו מכלאת? כמו: ויכלא העם מהביא (שמות/ ל"ו). היה מונע הגדולים והיה מוציא הקטנים תחלה לרעות כדי שירעו הקטנים הרכה ואחר כך היה מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינונית ואחר כך מוציא הבחורים כדי שיהיו אוכלים עשב השדה. אמר הקדוש ברוך הוא: מי שהוא יודע לרעות את הצאן איש לפי כחו, יבא וירעה בעמי, הדא הוא דכתיב: מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו (תהלים עח). ואף משה לא בחנו אלא בצאן. אמרו רבותינו: כשהיה משה רועה צאן של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי אחד ורץ אחריו עד שהגיע לחסות. כיון שהגיע לחסות נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו אמר לו: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני שעיף אתה. הרכיבו על כתיפו והיה מהלך. אמר לו הקדוש ברוך הוא: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם - חייך, אתה תרעה צאני. הוי: ומשה היה רעה.

חידושי הריטב"א בבא מציעא ו, ב

הדר אמר אביי לאו מילתא היא וכו', עד ליפטרו במנין הראוי. והקשו בתוס' דהא קי"ל קרא לתשיעי עשירי [עשירי] מאליו קדוש ושניהן מקודשין, והכא נמי דילמא האי ספק לאו בר עשורי הוא ויהא יוצא באמצע המנין והו"ל כקורא לתשיעי עשירי, ואם זה יצא בתוך מנין הראשון כל העשירים הבאים אח"כ כולם הם תשיעים, והיה מן הדין שיהיו קדושים כל אותם שהם עשירי וי"א לפי מנינו, וליכא למימר דהכי נמי קאמרינן, דהא כיון [דאמרינן] דלעשוריהו משמע דמעשרן כסתם מעשר ואינו קדוש אלא עשירי,

והשר מקוצי ז"ל תירץ דעביד להו שני פתחין והעשרה האלו יוצאין בפתח אחד והעשרה הבאין אחריהן יהיו יוצאין בפתח אחר, דכיון שכן לא יהא עשירי קדוש מאליו כיון שלא יצא בפתחן של תשעה והתשעה נפטרו במנין הראוי,

ובשם הרב החסיד ז"ל שמעתי תירוץ אחר **דלעולם כל שהספק בתוך עשרה מפסיק הוא ומבטל אותו מנין לגמרי וכאלו אין כאן מנין כלל וא"א בעשרה שהספק בתוכן לבא לכלל עשירי, והעשירי בלא קריאת שם אינו קדוש כי הספק ביטל המנין**, ולא אמרו עשירי מאליו קדוש אלא כשהוא בתוך מנין שלו שבא אחר צירוף של תשעה, אבל כל אותן תשעה שהספק בתוכן דינם כאלו לא נמנו ולא נכנסו לדיר להתעשר לענין שיהא העשירי קדוש, אלא שנפטרו מ"מ ביציאתן כיון שהיה שם מנין הראוי, מפי רבינו ז"ל.

חידושי הריטב"א בבא מציעא ז, א

מאי הוי עלה דמסותא ת"ש דא"ר חייא וכו' ופשטה מהא דאמר רב כל ממון שאינו יכול להוציאו בדיונים והקדישו אינו קדוש. פרש"י ז"ל והא מסותא נמי ממון שאינו יכול להוציאו בדיונים הוא ולא קדשה ע"כ, פירוש לפירושו דאע"ג דשתק חברו בשעה שהקדישה כיון דבשעה שבא להקדישה היה ממון שלא היה יכול להוציאו בדיונים גזרת הכתוב שאין אמירתו כלום ולא חייל עליה הקדש, ולפ"ז **הא דפרשי רבנן מינה היינו משום מדת חסידות או משום דלא שמיעא להו הא דרב, אבל אנן כי הא דרב קי"ל. ולענין בעיין דהקדישה בלא תקפה י"ל דהא נמי תפשוט מהא דרב דכיון דאין זה יכול להוציאו בדיונים אינו יכול להקדישה, ושתיקת חברו לא תעלה ולא תוריד, וכן פי' רבותינו בעלי התוס' וכן עיקר.**

רמב"ם טוען ונטען ט, יא - יג

הלכה יא

היה אוחז האחד את כולה וזה מתאבק עמו ונתלה בה הרי זו בחזקת האוחז את כולה.

הלכה יב

באו שניהם אדוקין בה ושמטה האחד מיד חבירו בפנינו ושתק השני אף על פי שחזר וצוח אין מוציאין אותה מידו כיון ששתק בתחלה הרי זה כמודה לו, חזר השני ותקפה מראשון אף על פי שהראשון צוח מתחלה ועד סוף חולקין.

+/השגת הראב"ד/ באו שניהם אדוקין וכו' עד חולקין. א"א אין טעם לזה עכ"ל. +

הלכה יג

באו שניהם אדוקין בטלית ואמר-נו להם צאו וחלקו את דמיה יצאו וחזרו והרי היא תחת יד אחד מהן זה טוען הודה ונסתלק ממנה וזה טוען שמכרתיו לו או נתגבר עלי' וחטפה המוציא מחבירו עליו הראיה, ואם לא הביא ראיה ישבע זה שהיא שלו¹ ויפטר וכן כל כיוצא בזה.

רמב"ם בכורות ה, ג

כל בכור שהוא ספק דינו שירעה עד שיפול בו מום ויאכל לבעליו, **ואם תפשו הכהן אין מוציאין אותו מידו ואוכל אותו במומו**, אבל אינו מקריבו שאין מקריב לעולם אלא בכור ודאי שמא ישחוט חולין בעזרה.

רמב"ם בכורות ב, ו

רחל שילדה כמין עז, או עז שילדה כמין רחל פטור מן הבכורה שנאמר אך בכור שור עד שיהיה הוא שור ובכורו שור, ואם היה בו מקצת סימני אמו הרי זה בכור והוא בעל מום קבוע שאין לך מום גדול משינוי ברייתו, אפילו פרה שילדה כמין חמור ויש בו מקצת סימני פרה הרי זה בכור לכהן הואיל ומין החמור יש בו דין בכור, אבל אם ילדה מין סוס או גמל אף על פי שיש בו מקצת סימני פרה הרי הוא ספק בכור לפיכך יאכל לבעלים **ואם תפסו כהן אין מוציאין מידו.**

רמב"ם ביכורים יב, כג

מי שהיו לו עשרה טלאים כל אחד מהן הפרישו על ספק פטר חמור הרי הן כחולין לכל דבר ומתעשרין כשאר הבהמה, ומפריש אחד מהן מעשר והשאר שלו כשהיו.

¹ בגרסה של מפעל משנה תורה מופיע "הסת"

שו"ת הרשב"א חלק א סימן שיא

תקציר

הרמב"ם סובר שיש לפסוק כסתם משנה ולא כשו"ט - סתם משנה בטהרות היא שתקפו כהן מוציאין מידו רבה אמר על דרך הדחייה ולא נקט עמדה פעילה שמוציאין מידו
הרמב"ם סבור שהעמדת רבינא שמדובר בפדיון ספק פטר חמור דוחה את דברי רבי חנינא
אכן בבכור תקפו כהן אין מוציאין ידו ומכוח זה באמת ספקות לא היו נכנסין לדיר להתעשר ואילו בפטר חמור מוציאין מידו ולכן בספק הוא נכנס לדיר להתעשר
החילוק הוא שבכור קדוש מרחם והבעלים לא מוחזק יותר מהכהן ואילו בפדיון פטר חמור הבעלים מוחזקים

בשה

כתבת עוד /עיין שו"ת ש"י/ ותמה אני על מה שכתב הרמב"ם ז"ל גבי ספק בכורות ואם תפס אותו הכהן אין מוציאין מידו ואוכל במומו. ולפום שמעתין משמע דקמה לה מילתא דרבה דאי תקפו כהן מוציאין אותו מידו. ואין דעתי נוחה בדברי הרב הנ"ל ע"כ.
תשובה באמת גם לי נראה פשיטותה של הלכה כן. אלא דבעינא למשכוני נפשין אדרב ז"ל לחזר אחר זכותו. ואני אמר /אומר/ כי הרב ז"ל סמך על דברי רב המנוגא. ומשום דסתמא הכין מכרעא מדקתני המוציא מחברו עליו הראיה. ואי קרינן לעולם מוציא מאן פסקה? וכדאמרין בפרק המדיר (דף ע"ו ב) גבי מחט שנמצאת בעובי בית הכסות לא הוגלד פי המכה המוציא מחברו עליו הראיה. ואוקימנא דטבח הוא המוציא. ואקשינן ומאן פסקה? ואצטריכי לפרוקי משום דסתמא דמילתא בעל הבית לא יהיב זיבונא עד דיהבי זוזי. אלמא כל היכא דתנינן המוציא מחברו סתמא דוקא כל שמוציא עד דמפרש טעמא בגמרא. ורבה נמי דאמר ליה לרב המנוגא לעולם אימא לך תקפו כהן מוציאין אותו מידו דחיייה בעלמא היא. ודיקא נמי דקאמר לעולם אימא לך ולא קאמר התם תקפו כהן מוציאין מידו. אלא דדחיייה בעלמא היא. והכי קאמר ההיא לאו בהא תליא. כלומר דמשום דתקפו כהן אסור בגזה /בגיזה/ ועבודה! דאפילו תימא תקפו כהן מוציאין מידו אפילו הכי מדינא אסור בגזה /בגיזה/ ועבודה דקדושה הבאה מאליה שאני.
ואף על גב דרב חנינא ודאי הכין סבירא ליה דתקפו כהן מוציאין מידו. אפילו הכי קיימא לן כרב המנוגא. חדא דמתניתין מכרעא כותיה כדאמרן.
ועוד דכל היכא דפליגי תרי אמוראי ולא איפסיקא הלכתא כחד מיניהו מספקא לא מפקינן ממונא ממאן דתפיס אלא ממונא היכא דקאי ליקום.
ואף על גב דמסתייעא רב חנינא מבריתא /מבריתא/ הספקות.
אמר לך רב המנוגא דלא דמי דשאני בכור דקדושה הבאה מאליה היא. דאף על גב דצריך להקדישו למצוה מכל מקום אי לא אקדשיה קדוש. והלכך הא ספק בכור ספק גמור הוא ולא איתחזק ביה ישראל יותר מכהן ולא כהן יותר מישראל. דאף על גב דאיתחזק ישראל באם בולד מיהא לא איתחזק. והוה ליה כעין ההיא דהמחליף פרה בחמור וילדה. אלא דהתם אית ליה דררא דממונא למר ולמר והכא ליכא דררא לחד מיניהו והילכך כל דאלים גבר. אבל הספקות ישראל איתחזק בהו לגמרי. דבגופו של פטר חמור ממש ליכא דזכי ביה דאי לא פריק ליה למיתה אזיל. ועוד כל דפריק ליה הוה ליה לבעלים ונכנס שה תחתיו בספק. ושה ודאי הא איתחזק ביד בעלים וספק פדיון פטר חמור הוא ספק אינו פדיון. והילכך דינא הוא דאפילו תקפו כהן מוציאין אותו מידו.
וממאי דאמר אביי אי מהא לא תסייעה למר וממאי דהדר אמר לאו מילתא היא. דאמרי ליכא סיעתא לרב המנוגא ולא קושיא. והילכך קיימא לן כרב המנוגא כדאמרן. כן נראה לי לישב הדבר לפי פסק הרב ז"ל. והשם יתברך יראנו נפלאות מתורתו.

שו"ע יורה דעה שטו, א

ספק בכור, אין הבעלים צריכים ליתנו לכהן, אלא ישהנו עד שיפול בו מום, ויאכלנו. ואסור בגיזה ועבודה. ואם תקפו כהן, אין מוציאין אותו מידו.

הגה: וי"א דמוציאין אותו מיד הכהן (טור בשם הרא"ש) וכן הלכתא. ואפילו אם נתנו לו הישראל בטעות, שהיה סבור שצריך ליתנו לו, ואח"כ נודע לו, צריך הכהן להחזיר לו

ביאור הגר"א יורה דעה סימן שטו

[ב] (ליקוט) ואם תקפו כהן כו'.

כ"ה דעת הרמב"ם

ורוב הפוסקים חולקים עליו וכ"פ בהג"ה דמוציאין מידו וכ"מ פשטא דסוגיא דפ"ק דב"מ ו' ב' דרבה כן ס"ל ורב חנניא סייעיה וכן מסיק אביי שם וכ"כ תוס' שם ד"ה פוטר וכ"ה מסקנא כו' וכ"פ הרא"ש שם וש"פ אבל הרמב"ם ס"ל כמ"ש הרשב"א בסי' שי"א דסייעתא דשם ל"ד [וי"מ דהתם לפי ס"ד דבספק בכור מיירי] למסקנא דגמ' דמיירי בספק פטר חמור משום דשם אתחזק ביד ישראל דבפטר חמור לא זכה כהן ובשה כבר אתחזק בה הבעלים משא"כ בבכור [ושאר ספיקות] ומ"ש אביי לאו מילתא לסתור הדחייה שלו אבל סייעתא דרב חנניא ממילא אידחיה

וכתב הרשב"א שם ראה להרמב"ם מדאמרינן שם המע"ה ואם איתא מאי פסקא וכמו דפריך בכתובות ע"ו ב' ורבה אמר לעולם כו' בדרך דחייה אמר וז"ש לעולם כו' ר"ל אפי' תימא מוציאין מ"מ אין ראה

וכן ס"ל לרמב"ם בכל ספיקא בין ספיקא מחמת טענות כי הך דמסותא או ספיקא הנוולד מעצמו כגון ספק בכור או ספיקא דדינא דאמרינן המע"ה כמ"ש במוגרמת בפ"ט דב"ק (צ"ט ב') בכולן ס"ל דאם תפס [אין]

מוציאין מידו

וראה מ"ש בב"ק ל"ה במתני' המע"ה ושם מ"ו זה כלל גדול בדין המע"ה כו' וכן בכמה מקומות ומשמע דמאן דתפס על חבירו להביא ראה כנ"ל

ובכתובות כ' א' אלא אר"נ אוקי תרי כו' וערש"י שם ד"ה ואוקי כו'

ובבכורות מ"ט א' רע"א אם נתן כו' ואמרינן בגמ' שם ר"ע מספקא ליה כו'

ובב"מ ע"ט א' ת"ר השוכר את הספינה כו' אם נתן לא יטול ואם לא כו'

ושם ק"ב ב' ושמואל אמר בבא כו' התם טעמא מאי משום דתפיס ה"נ קא תפיס ור"נ ל"פ עליה אלא משום דקרקע בחזקת בעליה עומדת.

ושם ק"ג א' פרדיסי רפיק ביה כל פרדיסי דאית ליה כו' והקשו תוס' מ"ש בפ' המוכר את הבית ארעתא תרתי משמע דיקלי יהיב ליה תרי דיקלי ותירצו דכאן מוחזק ידו על העליונה.

וכן בב"ב ק"ה ב' והתם טעמא מאי כו' ושם ל"ד זה אומר כו' כל דאלים גבר

ובגטין ס' ב' השתא דלא אתמר הלכתא כו' כל דאלים גבר

ובכתובות ס"ד א' השתא דלא אתמר כו' תפסה לא מפקינן מינה לא תפסה לא יהיבין לה

ושם פ"ד ב' א"ל ר' יוחנן עשית כשל תורה לימא בהא קמפלגי כו' ואב"א דכ"ע חבירו הוה כו' אלמא אפי' לר' יוחנן אין הלכה בבירור כר' טרפון ולכתחלה כר"ע ואמר שם קריביה דר' יוחנן כו' א"ל שפיר תפסתוה וכן מ"ש מטין משמע הכי דאם עבד כאידך מ"ד לא מהדרין עובדא אלא דבשאר מקומות י"ל אם עשה הדיין כמ"ד שאין מוציאין מיד המוחזק לא מהדרין ואפי' כאן כיון שברשות הדיין עבד אין להחזיר הדין כיון דלא טעה בדבר

משנה כמ"ש שם עשית כשל תורה אבל כאן שהם מעצמם תפסו וא"ל שפיר תפסתוה

ושם ט"ז ב' זמנין דתפסה מאתים ואמרה כו'

ובב"ב שם והלכתא לא תפסינן ואי תפס לא מפקינן

כל זה ראה לדעת הרמב"ם

ותוס' בכתובות כ' א' ד"ה ואוקי כתבו דל"ד לספק בכור דהתופס מספקא ליה משא"כ בטוען ברי דמהני

תפיסה לכ"ע ועוד תירצו דבתפס קודם שנולד הספק מהני

ומ"ש שם ט"ז זמנין דתפסה מאתים כו' כתב נ"י בריש ב"מ שם דמשום דמילתא דעבידא לגלויי לא מפקינן וכמ"ש בב"מ ק"י א' והא קי"ל דהלכתא כוותיה דר"נ כו' הכא מילתא דעבידא לאגלויי כו'

ועוד כ' דכל דתפיס ברשות מהני תפיסה וכי האי דב"מ ק"ב ב' ודב"ב ק"ה ב' ודב"מ ע"ט א' וק"ג א' ובכורות מ"ט א' כנ"ל

ולכאורה ראה לסברתם מ"ש בב"ב ל"ב ההוא דא"ל לחבריה כו' והלכתא כוותיה כו'

וכתב הרא"ש בפ"ד דסנהדרין והיכא שנחלקו שני גדולים כו' כדאמרינן בפ' ח"ה כו' אלמא כו' ומדקאמר והלכתא משמע דאפי' תפס בע"ד שכנגדו

אבל יש לדחות

ומזה יצא המחלוקת הרמב"ם וש"ע עם הרא"ש וב"ה בספיקא דדינא אם מהני תפיסה או לא וכשיטתם

והעיקר כהרמב"ם כנ"ל (ע"כ):

תקציר

תקפו כהן אם מוציאין מידו תלוי בהבנת בכור - האם הוא זכות לכהן בפטר רחם (מתחילים לדון מהצד הממוני, ולכן מוציאין מידו) או האם הוא זכייה מכוח קרבן בכור (הממון הוא תוצאה מהקדושה, בספק קדושה אף הממון הוא ספק ולכן אין מוציאין מידו). בספק פדיון פטר חמור אין קודש אלא רק ממון - לכן מוציאין מידו הסוגיה בב"מ בנויה על הנחה שבכור זה זכות לכהן בפטר רחם ואילו הרמב"ם סבור שבכור הוא זכות מכוח קרבן בכור ולכן הרמב"ם פסק שלא כגמרא בב"מ

א) גרסין בב"ק (ק"י ע"ב) ובחולין (קל"ג ע"ב) עשרים וארבע מתנות כהונה ניתנו לאהרן ובניו כו' ואלו הן עשר במקדש וד' בירושלים כו', עשר במקדש חטאת בהמה וחטאת העוף ואשם ודאי ואשם תלוי וזבחי שלמי ציבור ולוג שמן של מצורע ומותר העומר ושתי הלחם ולחם הפנים ושירי מנחות, וד' בירושלים הבכורה והבכורים והמורם מן התודה ואיל נזיר ועורות קדשים כו'.

והנה מה שהכהנים זוכים בבכור אם גם תמורת בכור בכלל יש מחלוקת בין תוס' והרמב"ם ז"ל, דהתוס' זבחים (ע"ה ע"ב) ד"ה בכור כתבו בפשיטות דאינו ניתן לכהן, ודקדקו ממה דאמרינן בתמורה (כ"א א) דתמורת בכור נאכל במומן לבעלים, אך הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ג מהל' תמורה הלכה ב' דתמורת בכור ניתן לכהן, וע"כ מפרש זה דאמרינן בתמורה דתמורת בכור ומעשר נאכלין במומן לבעלים, היינו כל אחד לבעליו מעשר לבעלים ובכור לכהן.

והנה בסברת הרמב"ם ז"ל יש לעיין למה ינתן תמורת בכור לכהן הא אינו פטר רחם דרק פטר רחם זיכתה תורה לכהן, אבל זה שאינו פטר רחם ורק ע"י שהמיר חלה עליו קדושת בכור למה ינתן לכהן, ונראה מזה דהרמב"ם ז"ל סובר דזה דבכור הוא לכהן אין זה זכות לכהן בפטר רחם רק זכות לכהן בקרבן בכור, וכמו שהכהנים זכאים בחטאת ואשם כך זכאים בבכור, א"כ כל שחלה עליו קרבן בכור יהיה מאיזה טעם שיהיה הכהנים זכאים בו.

ונראה לענ"ד מקור לשיטת הרמב"ם ז"ל מהא דאמרינן בזבחים (ל"ז ב) לר"י ובשרם יהיה לך אחד תם ואחד בע"מ לימד על בכור בע"מ שניתן לכהן שלא מצינו לו בכל התורה כולה, ופי' בתוס' שם ד"ה שלא ז"ל: ונראה לפרש שלא מצינו בכל התורה כולה כענין זה, דשאר פסולי המוקדשין אינו מתנה לכהן אלא פודהו ומקריב אחר תחתיו וזה מתנה לכהן ואוכלו במומו עכ"ל, ואי נימא דזה דבכור לכהן אינו שייך בדין קדשים כלל אלא זכיה לכהן בפטר רחם כמו בפטר רחם של בהמה טמאה שזוכה הכהן, א"כ מה שייך לומר דחידוש הוא בבכור משאר קדשים דשאר פסולי המוקדשין אינן מתנה לכהן וזה ניתן לכהן, כיון דזכיתו אינו שייך לדין קדשים כלל, ומה לי תם מה לי בע"מ, ומוכח מזה דזה שהכהן זוכה בבכור בהמה טהורה הוא זכיה בקרבן בכור כמו זכית כהן בשאר קרבנות, ומש"ה הוי חידוש מה שבכור בע"מ ניתן לכהן, דבשאר קרבנות אם נעשו בע"מ אינם מתנה לכהן אלא נפדין וזה מתנה לכהן, וא"כ כיון שהוא זכיה לכהן בקרבן בכור כמו בשאר קרבנות, א"כ ס"ל להרמב"ם ז"ל דאין נ"מ באיזה אופן נעשה קרבן בכור דכל שהוא קרבן בכור זוכה בו הכהן.

...

והנה בשיטת הרמב"ם ז"ל בתמורת בכור אפשר לומר ג"כ דזהו שיטת הרמב"ם ז"ל מה שפסק (פ"ה מבכורות ה"ג) בספק בכור דתקפו כהן אין מוציאין מידו, ואין ללמוד מזה דס"ל להרמב"ם ז"ל בכל ספיקות דמהני תפיסה לאחר שנולד הספק, די"ל לעולם בכל ספיקות כיון דאיכא חזקת ממון מוקמינן אחזקה וחשיב ודאי של בעלים ולא מהני תו תפיסה, ורק בספיקא דתרי ותרי וספיקא דדינא אף על גב דאיכא חזקת ממון חשיב ספק ומהני תפיסה, משום דתרי ותרי ספיקא דאורייתא או דרבנן, ובספיקא דדינא הטעם משום דע"י החזקה לא נשתנה הדין, וא"כ אף על גב דאיכא חזקת ממון אכתי יש לו דין ספק ולא ודאי, רק כל זמן שהוא מוחזק אי אפשר להוציא מידו בספק, אבל תפיסה מועלת כיון שהוא ספק, אבל בשאר ספיקות י"ל דס"ל להרמב"ם ז"ל כשאר ראשונים כיון דאיכא חזקת ממון חשיב כמו ודאי שלו ולא מהני תפיסה, וזה שפסק הרמב"ם ז"ל דתקפו כהן אין מוציאין מידו י"ל דזהו דוקא בספק בכור דבזה לא שייך לומר דבשביל שהבעלים מוחזק יהא חשוב ודאי ממונו של בעלים, דזה היה שייך רק אי הממון לא היה תוצאה מהקדושה שלו, ורק אם היה דין דפטר רחם הוא ממון כהן בזה היה אפשר לומר כיון דהוי ספק אם הוא פטר רחם מספק מוקמינן אחזקת ממון וחשיב ודאי ממון בעלים, ואף על גב דבגיזה ועבודה אסור מספק לא איכפת לן דלגבי איסור דלא שייך חזקת ממון הוי ספק ואסור בגיזה ועבודה, אבל לענין ממון

כיון דאיכא חזקת ממון חשיב ודאי ממון בעלים, וכדאשכחן ביבמות (קי"ז א) לענין נאמנות ע"א לומר מת בעלה דמתחלק האיסור והממון, דלאיסור חשבינן שהבעל מת בודאי ומותרת להנשא, ולממון דאין לע"א נאמנות דאיכא חזקת ממון אין היורשים נכנסים לנחלה על פיו וחשבינן ליה לחי בודאי, אבל היכא שהממון הוא תוצאה מהאיסור לא שייך לומר זה, וכמו לענין כתובה דע"א אומר מת בעלה דתנשא ותטול כתובתה, אף על גב דאין ע"א נאמן לממון כיון דאיכא מדרש כתובה דלכשתנשא לאחר תטלי מה שכתוב לך, א"כ הוי הממון תוצאה מהאיסור ולא איכפת לן בזה אם הבעל קיים או לא, רק אם מותרת לינשא, ובזה הממון יש לו אותו הדין של האיסור, וכיון דלאיסור חשבינן אותו למת ה"נ לכתובה, וא"כ ה"ה הכא בספק בכור כיון דס"ל להרמב"ם ז"ל דזה דהכהן זוכה בבכור אין זה זכיה לכהן בפטר רחם, רק זכיה לכהן בקרבן בכור והיה קרבן בכור באיזה אופן שיהיה, א"כ הכא הממון הוא תוצאה מהקדושה, דקדושתו עושה אותו לממון כהן, וא"כ בזה ודאי דין הממון כדין הקדושה, וכיון דבספק בכור יש עליו קדושה מספק דתני עלה ואסורים בגיזה ועבודה, א"כ ע"כ גם הממון יש לו דין ספק, ואי אפשר למחשביה לודאי ממון בעלים, דהכא הממון ע"כ צריך להיות כמו הקדושה, וכיון דהממון יש לו דין ספק מהני תפיסה, וכמו בספק דתרי ותרי וספיקא דדינא דכל שיש לו דין ספק מהני תפיסה, והסוגיא דב"מ (ו' ב) דתקפו כהן מוציאין מידו, ס"ל דזה דבכור לכהן הוא זכיה בפטר רחם ואינו שייך אל הקדושה שבו, אבל הרמב"ם ז"ל שסמך על הסוגיא דזבחים שהבאתי, ופסק דתמורת בכור ניתן לכהן, דזה דבכור לכהן הוא תוצאה מהקדושה א"כ לטעמיה ע"כ פסק דתקפו כהן אין מוציאין מידו, ולפ"ז לא תקשה ג"כ מה שהקשו על הרמב"ם ז"ל דסותר דברי עצמו, שפסק (פי"ב מבכורים הכ"ג) דהספיקות נכנסין לדיר להתעשר, ואי תקפו כהן אין מוציאין מידו נמצא זה פוטר עצמו בממונו של כהן כדפרכינן בב"מ, ולפ"ז רק בספק בכור פסק דתקפו כהן אין מוציאין מידו דהממון הוא תולדה מהקדושה, אבל בהיה דהספיקות נכנסין לדיר להתעשר דמיירי בספק פדיון פטר חמור דליכא התם משום קדושה כלל, א"כ הוי כשאר ספיקות דאם תפס מוציאין מידו.

מרחשת חלק א סימן מט

תקציר

הספק האם מוציאין מידו היא חקירה בדין חזקת מרא קמא - האם הוא חזקה בתורת ודאי (מוציאין) או האם בתורת ספק (אין מוציאין)
אחרונים נחלקו האם חזקה היא הכרעה והספק הוכרע או הנהגה אף שהספק קיים
תלוי במחלוקת אם תו"ת ספיקא דאורייתא (בירור) או ספיקא דרבנן (הנהגה)
מעמד חזקת מ"ק תלוי בחקירה הנ"ל - אם חזקה היא בירור אז חזקת מ"ק היא חזקה, אם חזקה היא הנהגה - בחזקת מ"ק לא למדנו שיש הנהגה זו
הסוגיא בב"מ היא אליבא דרבה שתו"ת ספיקא דאורייתא והוא סבור שחזקה היא בירור וממילא שיש להשוות חזקה ביחס למעשר לחזקת מ"ק
אולם הרמב"ם סובר שתו"ת ספיקא דרבנן וחזקה היא הנהגה וחזקת מ"ק שונה משאר חזקות ולכן אין הכרח להשוות בין החזקה בממון ובין החזקה במעשר - ולכן הרמב"ם פסק שלא כמו הסוגיא בב"מ

הרמב"ם פ"ב מה' בכורות כתב אבל אם ילדה מין סוס או גמל אף על פי שיש בו מקצת סימני פרה הרי הוא ספק בכור לפיכך יאכל לבעליו במומו ואם תפסו כהן אין מוציאין מידו יעו"ש וכן פסק בכל ספק שאם תפסו אין מוציאין מידו יעו"ש בכ"מ.

והקושיא מפורסמת על רבנו שפסק כן כנגד מסקנת הש"ס בב"מ (ו' ב), ולא עוד אלא שפסק בפ"ב מה' בכורים שהספיקות נכנסין לדיר להתעשר, ואם תקפו כהן א"מ מידו נמצא זה פוטר ממונו בממונו של כהן וכהוכחת הגמ' שם:

(א) ונראה ליישב עפ"י מה שנבין תחלה במה תלוי ספיקו של הש"ס אם ת"כ מוציאין מידו או אין מוציאין ואיזו סברא יש לכלל צד של הספק,

ונראה שספיקו של הש"ס הוא עפ"י מש"כ בשמ"ק פ' המוכר פירות דהיי"ט של רב דס"ל דהולכין בממון אחר הרוב ולא אמר סמוך מיעוטא לחזקת מרא קמא משום דחזקת הממון אינה חזקה להכריע שפעמים שזה מוחזק ופעמים שזה מוחזק יעו"ש, והיינו משום דחזקת מרא קמא אינה חזקה כשאר חזקות שבש"ס משום שעשויה להשתנות מזה לזה וכה"ג לא הוי' חזקה,

זהו י"ל שהי' ספיקו של הש"ס אם חזקת מרא קמא הוי חזקה אם לא, שאם היא חזקה מעליא הר"ז כבכל דינים שבתורה שבכל ספק מכריעה החזקה בין לאיסור בין להתיר, והכ"נ בממון חזקת מ"ק מכריעה הספק, וע"כ אם תקפו כהן מוציאין משום דלא הוי ספק כלל משום שמעמידין על החזקה ולא מהני תפיסה:

(ב) והנה בעצם דין חזקה שמהני להכריע נחלקו האחרונים אם היא מצד בירור שחזקה היא המבררת ואין כאן ספק כלל, או שהספק במקומו עומד ואין בה הוכחה להכריע ולברר את הספק, אלא דין הוא שגזרה תורה להעמיד כל דבר על חזקתו ולא משום שנתברר הספק עי"ז:

ונ"ל שבדבר זה מצינו פלוגתא בש"ס חולין (י א) דבעי מנא הא מילתא דאזלינן בתר חזקה ומייתי מקרא דנגע, ואח"כ בעי מנלן דאזלינן בתר רובא, והקשו התוס' מאי מיבעי ליה הא רובא וחזקה רובא עדיף ות' דמיבעי ליה לרב אחא ב"י דלא קים ליה חזקה מקרא אלא מסברא, הרי דלראב"י דליכא קרא ללמוד ממנו דאזלינן בתר חזקה מ"מ קים ליה מסברא, וע"כ שחזקה הוא בירור להספק, שאם מחמת שדינא הוא הא אין לו קרא ע"ז, ועל כרחך חזקה היא מבררת את הספק, ורק לדין שצריך קרא להעמיד על חזקה ולא ידעין מסברא ע"כ חזקה אינה בירור אלא דין, ואי לאו קרא לא הוי ידעין.

ונראה ג"כ שבדבר זה ג"כ נחלקו ובסברא זו תלוי פלוגתא אמוראי ביבמות ל"א אם תרי ותרי הוי ספיקא דאורייתא ולא מעמידין על חזקה, והיינו מ"ד דתו"ת ספיקא דאורייתא משום דס"ל דחזקה הוא מצד בירור ולא מהני במקום תרי ותרי דלא הוי אלא כעוד כת עדים ותרי כמאה וכמו שכ' התוס' כה"ג בב"ב (צא ב) במיגו בתרי ותרי, אבל מ"ד דתו"ת הוי ספיקא דרבנן והיינו משום דס"ל דחזקה היא לא מצד בירור אלא דין הוא שגזרה תורה שבכל דבר ספק מהני החזקה להכריע וגם שתרי ותרי מהני חזקה מדאורייתא:

(ג) והשתא נחזור לדיננו אם חזקת מרא קמא או שארי חזקה מהני לענין ממון שזה תלוי בפלוגתא זו שאם חזקה הוא מצד בירור א"כ כמו שמהני חזקה לענין איסור כמו כן מהני בממון כיון שסברא היא מצד בירור א"כ הוא בירור ג"כ אצל ממון, אבל למ"ד שחזקה אינה בירור אלא גז"כ הוא דילפינן לה מנגע א"כ ממונא מאיסורא לא ילפינן ולא מהני חזקה אצל ממון:

ולפ"ז גם אם נאמר חזקת מרא קמא הוי חזקה ככל החזקות מ"מ לא מהני זה אצל ממון לברר ספק ממון דלא ילפינן מאיסורא, ואם כן מאי מייתי הש"ס ראי' תניא דמסייע לך דתקפו כהן מוציאין מידו מהא דהספיקות נכנסין לדיר להתעשר, ואם תקפו כהן אין מוציאין מידו נמצא זה פוטר ממונו בממונו של כהן, ומאי ראי' היא זו, דודאי לענין לפטור ממעשר דהוי דבר מצוה ואיסור שפיר מוקמינן לה על חזקת מרא קמא ככל החזקות ע"כ פוטר אותו ממעשר, משום דמוקמינן על החזקה כמו בכל דבר מצוה ואיסור, אבל לענין תקפו כהן שיוציאו מידו אין ראי' דלענין ממון לא מהני חזקה והוי כמו דאמרינן בחולין (ט א) בחזקת איסור אמרינן בחזקת טומאה ל"א, והכ"נ לענין איסור מהני חזקה ולא לענין ממון:

(ד) אולם באמת ניחא דמרא דשמעתא כאן הוא רבה ולרבה שפיר מייתי ראי' דת"כ מוציאין מידו דהא רבה ס"ל ביבמות ל"א דתו"ת ספיקא דאורייתא, וכבר כתבנו דלדידיה חזקה הוי מצד בירור וע"כ לא מהני בתו"ת משום דתרי כמאה, וכיון דלרבה הוי חזקה מצד בירור מהני ג"כ לענין ממון ולפ"ז שפיר מייתי ראי' מכאן דת"כ מוציאין מידו, דאם איתא דא"מ ע"כ לדידיה היינו טעמא משום דחזקת מ"ק לא הוי חזקה כלל וכיון דלא הוי כאן חזקה כלל לא מהני לפטור גם לענין מעשר ומדמהני לענין מעשר ע"כ משום דחמ"ק הוי חזקה מעליא. וכיון דהוי חזקה ע"כ מהני ג"כ לענין ממון לרבה דהוא מרא דשמעתא, ועל כרחך הדין דת"כ מוציאין מידו, אולם כ"ז לרבה ולטעמיה אבל לרבנו ולדין דקימ"ל דתו"ת הוי ספיקא דרבנן ומוקמינן על חזקה גם בספיקא דתו"ת וע"כ משום דחזקה לא הוי בירור אלא דין, וא"כ אין ראי' מהא דמהני לענין למעשר לפוטרו, משום דכך הוא הדין דחזקה לא מהני אלא לדבר מצוה ואיסור אבל לא לענין ממונא דממונא מאיסורא לא ילפינן, וע"כ פסק שפיר דת"כ אין מוציאין מידו, ואעפ"כ מהני לפוטרו מן המעשר דלענין מעשר הוי חזקה ולא לענין ממון, וכמבואר:

שו"ת אחיעזר חלק ב - יורה דעה סימן לו

תקציר

מחלוקת במעמד מתנות כהונה - האם נגזלות

(ב) ובגוף ד' הרמב"ם שפסק ת"כ אין מוציאין אותו מידו וספיקות נכנסין לדיר להתעשר כבר הלכו בו נמושות ולא הניחו פרט ועוללות

ומכבר אמרתי לתרץ דהר"מ הנ"ל דלכאורה צ"ע במאי דמקשה הש"ס ואס"ד תקפו כהן אין מוציאין אותו מידו נמצא זה פוטר ממונו בממונו של כהן
דע"כ אין הכונה משום איסור גזל דהא כיון דהוא מוחזק ודינו דהממע"ה = דהמוציא מחבירו עליו הראיה = ומותר להשתמש ולעשות בו כבשלו א"כ בדין שיעשרו ויקדישו ג"כ
וע"כ דהכונה דהא א"א לחול עליו ההקדש מספק ושמא של כהן הוא ונמצא שלא חלה עליו ההקדש דאין אדם מקדיש דבר שא"ש = שאינו שלו =

וא"כ קשה לפ"מ דקיי"ל דהמזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור והרמב"ם פסק דגם מוכר דמשתרשי לי' ג"כ פטור וכדקיי"ל ביו"ד סי' ס"א וכבר כ' האחרונים דהרמב"ם הוציא דין זה מפלוגתא דרב ורב אסי אי מת"כ = מתנות כהונה = נגזלות בחולין קל"ד וכמש"כ שם הר"ן דהרמב"ם אינו מפרש כפירש"י ותוס' והרמב"ם מפרש דאי מת"כ נגזלות אין עוד חייב לא על המוכר ולא על הלוקח דהמוכר פטור משום דאינו בידו והלוקח פטור משום דכבר נפקע זכות הכהן משום הגזילה שגזל המוכר ומת"כ נגזלות ופ' הרמב"ם כרב ולפי"ז כיון דמכירה חלה ואין עוד דין תביעה מהשבט להלוקח א"כ כמו שחל המכירה כמ"כ יחול ההקדש א"כ לכאורה גם בודאי פדיון פט"ח = פטור חמור = אם הקדישו ישראל או הפרישו למעשר בדין שיחול ומכש"כ בספק דמפריש טלה לעצמו שחל עליו מכירה או הקדש ומאי מקשה הש"ס ולד' הר"ן בחולין שמחלק בין נתכין להפקיע המצוה או לא א"ש אבל מלשון הרמב"ם שאינו מחלק בזה ובכל אופן מוכר פטור משמע דלאו בכונה תליא מילתא ומצאתי בשו"ת הרי"מ חאו"ח שהרגיש בזה

וע"כ אפ"ל דסוגית הש"ס דב"מ קאי למאן דס"ל דמת"כ אינן נגזלות וכל מקום שהם ברשות השבט איתנייהו אבל למש"פ הרמב"ם דמת"כ נגזלות א"כ המעשר חל ורק דלכתחלה אסור לגזול ולהפקיע ממון השבט אבל בספק דהממע"ה ורשאי להשתמש בו ואין כאן דררא דגזל ומותר לעשר וההקדש חל שפיר וע"כ הספיקות נכנסין לדיר להתעשר,

ולמש"כ בקונטרס הספיקות לאחי הקצוה"ח בסי' ו' לה"ר דחזקת מ"ק הוי חזקה המבררת דאל"כ ספיקות אמאי נכנסין לדיר להתעשר ניהו דת"כ מוציאין מידו מ"מ מידי ספיקא לא נפיק והוי ספק לקוח ופטור ממעשר ובזה פי' הוכחת הש"ס דאי ס"ד ת"כ אין מוציאין אותו מידו וא"כ בע"כ דחמ"ק אינה חזקה המבררת להחשיבו כודאי שלו מדמהני תפיסת הכהן ניהו דכ"ז שהוא ביד הבעלים זכתה התורה להן לא עדיף מלקוח ואיך פטור נפשי' בו יעו"ש,

ולפ"ז יתיישב ג"כ משה"ק דאפילו א"נ דמת"כ נגזלות מ"מ כיון דשל הכהן הוא לא עדיף מלקוח ופטור מן המעשר וא"כ הדר קשה ע"ד הרמב"ם אמאי הספיקות נכנסין לדיר להתעשר דניהו דמת"כ נגזלות מ"מ ספק לקוח מיהא הוי

אך באמת לד' הקצוה"ח דעיקר הראי' דחמ"ק הוי חזקה המבררת קשה סוגית הגמ' דמדמה ספק בכור לס' פדיון פט"ח כיון דבספק בכור אין כאן חמ"ק כלל וכמשה"ק כן הרשב"א בתשו' ע"ד הרמב"ם ומדמדמה הש"ס בע"כ דס"ל דאין חילוק בין חמ"ק לחזקת ממון אלא כיון שתפס קודם שנולד דהספק מהני תפיסת הראשון ותפיסת השני לא מהני אחר שנולד הספק,

ואפשר ליישב דס"ל דגם בס' בכור איכא חמ"ק דסוגיין קאי למ"ד טוה"נ = טובת הנאה = ממון א"כ הוי הבעלים של בכור דהא לש' הרמב"ם יש בבכור דין טוה"נ כמבואר בדבריו בפ"ב מה' תרומות הל' כ' ועי' למהרי"ט אלגזי' בפ"ד מהל' בכורות ע"כ משוי' להדדי אבל לפי מש"פ הרמב"ם בפ"ה מהל' אישות דטוה"נ אינו ממון וע"כ בספק בכור ליכא חזקת מ"ק ובספק פדיון פט"ח איכא חמ"ק וע"כ שפיר פסק דהספיקות נכנסין לדיר להתעשר,

ולפי פשטות הסוגיא דמשוי' ספק פדיון פט"ח לס' בכור וע"כ דגם חמ"ק לא אלימא מחזקת ממון ואין זה בירור גמור וצ"ל לפ"ז מאי דלא הוי ספק לקוח כמשה"ק בקונטרס הספיקות משום דדוקא היכא דשייך בגוי' רשות אחר כמו לקוח או שניתן במתנה או גזל דעכ"פ יצא מרשות ואף דהיכי שחזר לבעלים הראשונים הוי ג"כ לקוח כדמוכח בבכורות נ"ו אבל בספק פדיון פט"ח דמעולם לא יצא מרשות שלו וכיון דדין תורה דהממע"ה ולגבי ממון אנו דנין שהוא שלו ואך שאין זה בתורת בירור על עצם המעשה מ"מ דין לקוח לגבי המעשה תלוי בדין הממון וכיון דלענין הממון גזרה התורה שהיא שלו שוב אין עליו שם לקוח (וע"ע בחמד"ש בתשו' הנתיבות בסי' ג' מש"כ דהוי יאוש דמעיקרא ולא הוי לקוח יעו"ש)

ועפ"ז י"ל בשיטת הרמב"ם דאף אי ת"כ מוציאין אותו מידו מ"מ כיון דכ"ז דלא תפס הכהן הוא של הבעלים ע"פ דין התורה ג"כ לא הוי לקוח דלא בעינן שיהי' שלו מצד עצם המעשה דגם מה שהוא ע"פ דין שלו לא חשיב לקוח ולהכי פסק הרמב"ם דהספיקות נכנסין לדיר להתעשר וקו' הש"ס הוא לפ"ז רק על חלות ההקדש דאי

ת"כ אין מוציאין אותו מידו אינו חל ההקדש רק מספק וכ"ז אי נימא דמת"כ אין נגזלות אבל למש"פ הרמב"ם דמת"כ נגזלות שפיר חל ההקדש, אולם בכ"ז יש לדון דאפשר הקדש שפיר ראוי לחול מדין גזילה כמו שחל המכירה אבל מעשר דאינו בלקוח נהי דדין לקוח נגרר אחר דין ממון מ"מ כיון דלגבי הקדש קדיש רק מספק ורק שע"י גזילה הוי ודאי הקדש אבל קדושת מעשר א"א לחול מצד גזילה דכיון דאנו דנין דהוי גזילה שוב א"א שתחול עליו קדושת מעשר דליתא בלקוח וצ"ע, +ומצאתי מקצת הדברים בשו"ת עונג יום טוב. +